

OIKEUSPOLIITTINEN TUTKIMUSLAITOS JA TILASTOKESKUS

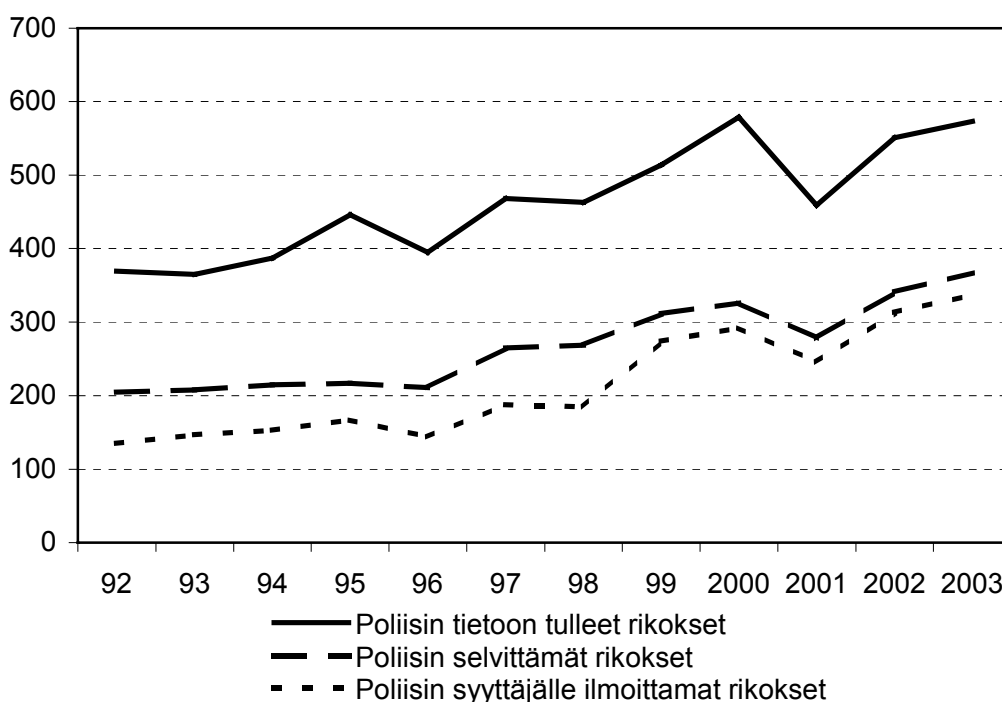
**Tausta-aineisto
Tiedotusvälineille
Julkaisuvapaa 16.12.2004 klo 10.00**

Seksuaalirikoksia koskevia rangaistussäännöksiä uudistettiin 1.1.1999 voimaan tulleella lailla (L 563/1998). Tällöin raiskaukset porrastettiin kolmeen eri törkeysasteeseen teon vakavuuden mukaan: raiskaukseen, törkeään raiskaukseen ja lievimpänä tekemuotona sukupuoliyhteyteen pakottamiseen. Uudistuksessa puututtiin myös syyteoikeuteen. Aikaisemmassa laissa raiskaus (väkisinmakaaminen) oli asianomistajarikos, jolloin raiskauksen uhrin piti päättää, halusiko hän saattaa tekijän rikosoikeudelliseen vastuuseen teostaan. Uudistuksessa tavoitteena oli korostaa yhteiskunnan tarvetta reagoida vakaviin rikoksiin ja helpottaa asianomistajan asemaa. Tästä syystä raiskaus ja törkeä raiskaus ovat nykyisin virallisen syytteen alaisia rikoksia, mutta sukupuoliyhteyteen pakottaminen jätettiin asianomistajarikokseksi.

Nyt julkaistavassa tutkimuksessa on tarkasteltu, miten uudistus on vaikuttanut raiskausrikosten käsittelemiseen rikosprosessissa. Tutkimuksessa on myös selvitetty, kuinka moni poliisille ilmoitettu raiskaus on johtanut syytteen nostamiseen. Aineistona on käytetty raiskauksista tehtyjä rikosilmoituksia, esitutkintamateriaalia, asiantuntijahaastatteluja sekä Tilastokeskuksen tilastotietoja. Tutkimuksen painopiste on esitutkintaan liittyvissä kysymyksissä, koska suuri osa poliisille ilmoitetuista raiskauksista ei etene rikosprosessissa tätä pidemmälle.

Poliisin tietoon tulleet raiskaukset tilastojen valossa

Poliisin tietoon tuli 1990-luvulla noin neljäsataa raiskausta tai sen yritystä vuodessa. Seksuaalirikosuudistuksen jälkeen poliisille ilmoitettujen rikosten määrä on noussut. Vuosina 1999–2003 poliisin tietoon tuli keskimäärin 535 raiskausta, kun uudistusta edeltävinä viitenä vuotena vastaava luku oli 432. Kehitys saattaa kertoa pikemminkin muutoksesta ilmoitusherkkyudessa kuin todellisuudessa tapahtuneiden rikosten määrän lisääntymisestä. Vuonna 2003 poliisille ilmoitettiin 573 raiskausta tai sen yritystä.

Kuvio 1 Poliisin tietoon tulleet raiskaukset ja niiden yritykset sekä rikosten selvittäminen ja syyttäjälle ilmoittaminen vuosina 1992–2003 (N). Lähde: Tilastokeskus

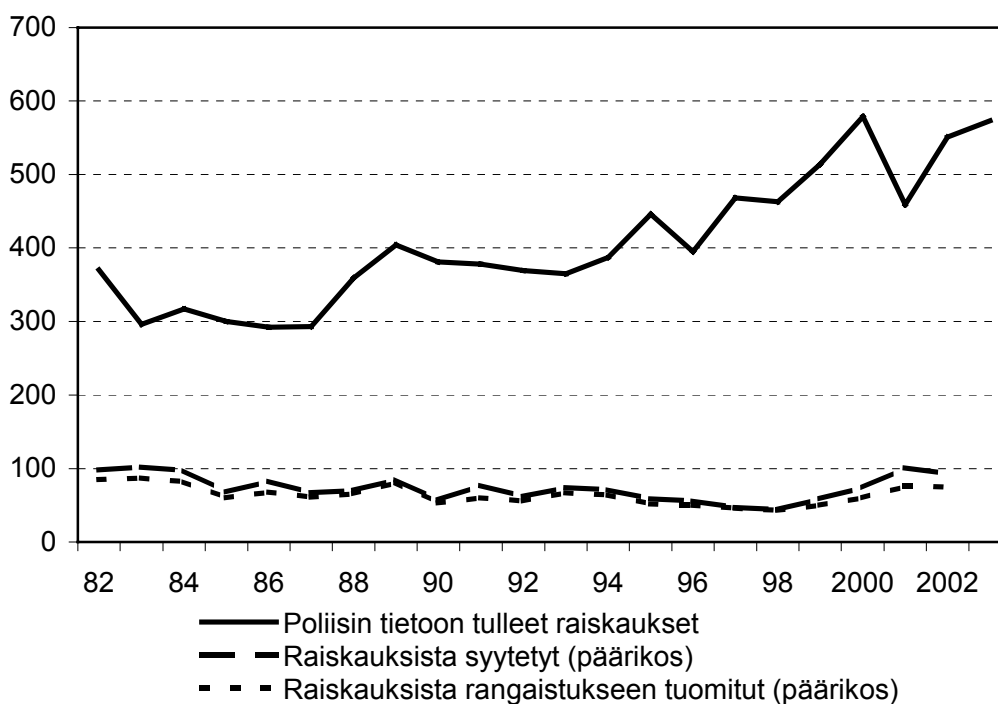
Poliisi selvitti 1990-luvulla hieman yli puolet sille ilmoitetuista raiskauksista. Seksuaalirikosuudistuksen jälkeen rikosten selvitysprosentti on noussut. Ennen uudistusta (1994–1998) poliisi pystyi selvittämään keskimäärin 55 prosenttia sen tietoon tulleista raiskauksista, kun taas uudistuksen jälkeisinä vuosina 1999–2003 selvitysprosentti on noussut 61:een prosenttiin. Vuonna 2003 poliisi selvitti 64 prosenttia sille ilmoitetuista raiskauksista, mikä tarkoittaa 367 rikosta.

Poliisi ei ole ilmoittanut kaikkia selvittämiään raiskauksia syyttäjälle (ks. kuvio 1). Uudistuksen jälkeen tässä asiassa on tapahtunut selkeä muutos, sillä syyttäjälle ilmoitettujen raiskausten määrä on lisääntynyt. Ennen vuotta 1999 poliisi jätti useana vuonna lähes kolmasosan selvittämistään rikoksista ilmoittamatta, kun taas viime vuosina luku on pienentynyt noin kymmenesosaan. Aikaisemmin raiskauksen ollessa asianomistajarikos tapauksen tutkiminen lopetettiin yleensä uhrin pyynnöstä. Tämä on yksi keskeinen selitys sille, miksi selvitetty raiskaukset eivät aina edenneet syyttäjälle asti. Uudistuksen jälkeen raiskausten eteneminen rikosprosessissa on tehostunut. Vuonna 2003 poliisi ilmoitti syyttäjälle 337 raiskausta, mikä vastaa 92 prosenttia sen selvittämistä raiskauksista.

Raiskausta ei ilmoiteta syyttäjälle esimerkiksi silloin, kun poliisi arvioi, että sitä ei ole todennäköisesti tapahtunut. Ei-rikos-merkinnän käyttäminen on kolminkertaistunut uudistuksen jälkeen. Myös sen prosentuaalinen osuus poliisille ilmoitetuista raiskauksista on kasvanut (ks. liitetaulukko 1).

Syytteisiin johtavien raiskausten määrä

Poliisille ilmoitetut raiskaukset eivät yleensä johda syytteen nostamiseen (ks. kuvio 2, josta käy ilmi poliisille ilmoitettujen raiskausten sekä syytettyjen ja tuomittujen lukumäärä vuosina 1982–2003). Esimerkiksi vuonna 1998 poliisin tietoon tuli 463 raiskausta tai sen yritystä, mutta samana vuonna nostettiin syytteitä vain 44. Tämä tarkoittaa sitä, että alle 10 prosenttia poliisin tietoon tulleista raiskauksista johti syytteen nostamiseen. Seksuaalirikosuudistuksen jälkeen syytteiden määrä on kasvanut. Raiskauksista syytettyjä oli vuosina 1999-2002 keskimäärin 82 vuodessa. Myös heidän prosentuaalinen osuutensa poliisien tietoon tulleista raiskauksista on kasvanut.

Kuvio 2 Poliisin tietoon tulleet raiskaukset ja alioikeuksissa päärikoksena raiskauksesta syytetyt ja tuomitut vuosina 1982–2003 (N). Lähde: Tilastokeskus

Toisaalta syytteiden hylkääminen on lisääntynyt. Ennen uudistusta (1995–1998) hylättiin kuusi prosenttia nostetuista syytteistä, mutta uudistuksen jälkeen näin tapahtui lähes joka viidennessä tapauksessa (ks. liitetaulukko 1). Tästä syystä raiskauksista tuomittujen suhteellinen määrä laskettuna poliisin tietoon tulleista raiskauksista ei ole juurikaan kasvanut, vaikka tuomittuja onkin ollut lukumääräisesti enemmän kuin ennen uudistusta. Vuosina 1999-2002 heitä oli keskimäärin 65 vuodessa.

Prosessin tehostuminen?

Seksuaalirikosuudistuksen jälkeen poliisille on ilmoitettu aikaisempia vuosia enemmän raiskauksia, mutta siitä huolimatta se on pystynyt selvittämään niitä aikaisempaa paremmin, ja myös useampi selvitetty rikos on ilmoitettu syyttäjälle. Raiskauksista ja niiden yrityksistä on nostettu aikaisempaa useammin syytteitä ja myös tuomittuja on ollut enemmän. Näiden havaintojen perusteella on mahdollista arvioida, että raiskausten käsitteleminen rikosprosessissa on tehostunut. Toisaalta on huomattava, että poliisi on luokitellut aikaisempaa useampia raiskauksia ei-rikoksiksi ja syytteiden hylkääminen tuomioistuimissa on lisääntynyt.

Poliisille ilmoitetut raiskaukset rikosilmoitusaineiston mukaan

Nyt julkaistavassa tutkimuksessa on tilastotietojen lisäksi käytetty vuosilta 1998–1999 kerättyä rikosilmoitusaineistoa. Sen mukaan poliisille ilmoitettiin yhteensä noin tuhat raiskausta tai sen yritystä. Raiskauksen uhrin olivat lähes aina naisia, sillä vain neljässä tapauksessa uhrina oli mies. Tekijöiksi epäillyt henkilöt olivat puolestaan lähes aina miehiä.

Raiskauksen uhri ja tekijä tunsivat tavallisesti toisensa, ja tekopaikkana oli uhrin tai tekijän koti. Tuntemattoman miehen päällekkarkauksia oli vain joka neljännes tapauksista. Lähes puolet poliisille ilmoitetuista raiskauksista tapahtui tuttavien kesken tai tutustumistilanteissa. Intiimistä tai muusta läheisestä suhteesta oli kysymys 13 prosentissa tapauksia. Tällöin tekijänä oli tyypillisesti raiskauksen uhrin nykyinen tai entinen avio- tai avomies tai seurustelukumppani.

Taulukko 2 Tekijän ja uhrin välinen suhde poliisin tietoon tulleissa raiskauksissa vuosina 1998–1999

	N	%
Intiimi- tai muu läheissuhde	134	13,2
Tekijä ja uhri tuttavina	236	23,2
Tutustumistilanne	251	24,6
Tekijä tuntematon	270	26,5
Muu/Ei tietoa	127	12,5
Yhteensä	1 018	100

Lähde: Tilastokeskuksen keräämä rikosilmoitusaineisto

Eri raiskaustapausten eteneminen rikosprosessissa

Tilastokeskuksen hallussa olevia eri tilastolähteitä yhdistelemällä oli mahdollista seurata, kuinka monesta poliisille vuonna 1998–1999 ilmoitetusta raiskauksesta

nostettiin syyte. Tutkimuksessa hyödynnettiin tämän lisäksi rikosilmoituksia, muutamalta paikkakunnalta kerättyä esitutkimateriaalia sekä poliisille, oikeudellisille avustajille ja tukihenkilöille tehtyjä haastatteluja.

Tutkimusaineistosta on erotettavissa kolme erilaista raiskaustyyppiä: 1) tuntemattoman miehen tekemät raiskaukset, 2) tutustumistilanteissa ja tuttavien kesken tapahtuneet raiskaukset ja 3) läheissuhteessa tapahtuneet raiskaukset. Tästä tutkimuksesta kävi ilmi, että eri raiskausten tutkimiseen liittyi erilaisia ongelmia, mikä selitti myös niiden etenemistä rikosprosessissa.

Tuntemattoman miehen tekemistä päällekkarkauksista nostettiin vain harvoin syytteitä (8 % tapauksista). Syynä tähän oli se, että tuntemattoman tekijän henkilöllisyyttä ei pystytty selvittämään. Tästä syystä rikosteknisen tutkinnan suorittaminen huolellisesti on tärkeää, jotta mahdollisuus tekijän löytämiseksi esimerkiksi DNA-tunnisteen avulla säilyisi. Myös raiskauksen uhrin käyttäminen oikeuslääketieteellisissä tutkimuksissa on yleensä tarpeellista.

Tutustumistilanteissa ja tuttavien kesken tapahtuneista raiskauksista nostettiin syyte joka viidennessä tapauksissa (19 %). Prosessin eteneminen saattoi pysähtyä siitä syystä, että poliisi ei onnistunut selvittämään rikosta, tapaus luokiteltiin eirikokseksi, syyttäjä ei nostanut syytettä puuttuvan näytön takia tai raiskauksen uhri esitti toivomuksen siitä, että rikosta ei käsiteltäisi tuomioistuimessa. Raiskauksen uhri ilmoitti vuonna 1999 lähes joka viidennessä (17 %) rikosilmoituksessa, että hän halusi vetäytyä tapauksen tutkimisesta.

Parisuhteessa tapahtuneista raiskauksista hieman alle kolmasosa (28 %) johti syytteen nostamiseen. Tällöin rikosnimikkeenä ei välttämättä ollut raiskaus tai jokin muu seksuaalirikos, sillä syyte saatettiin nostaa vain pahoinpitelystä. Myös näissä tapauksissa rikosprosessi on voinut keskeytyä useasta eri syystä. Rikosilmoitusaineiston (1999) mukaan uhri esitti 12 prosentissa tapauksissa pyynnön siitä, että asiaa ei käsiteltäisi käräjillä. Esitutkinta-aineistosta löytyi vielä enemmän tällaisia mainintoja.

Raiskauksen uhrin vetäytyminen rikostutkinnasta. Rikosilmoituksissa oli lukuisia erilaisia mainintoja siitä, että raiskauksen uhri halusi vetäytyä tapauksen tutkimisesta. Vuonna 1999 tällaisia mainintoja oli yhteensä 60, mikä vastaa 11 prosenttia kaikista ilmoituksista. Häpeä, itsesyytökset, läheisten ihmisten kielteinen suhtautuminen tai pelko tekijää kohtaan ovat esimerkkejä syistä, joiden takia raiskauksen uhri voi haluta vetäytyä tapauksen tutkimisesta. Myös raiskauksen uhrin tulkinta siitä, miten poliisi on kohdellut häntä esitutkinnassa vaikuttaa uhrin haluun jatkaa rikostutkintaa.

Raiskauksen uhrin tukemisen tarve

Raiskauksen uhrin kuulusteleminen on tärkeä osa esitutkintaa, koska häneltä saatavat tiedot ovat välttämättömiä rikoksen selvittämiseksi. Raiskauksen seurauksena uhri saattaa kärsiä raiskaustraumasta, mikä voi vaikeuttaa kuulustelujen onnistumista. Poliisi pystyy kuitenkin omalla käyttäytymisellään vaikuttamaan merkittäväällä tavalla kuulustelutilanteeseen.

Poliisin suhtautuminen raiskauksen uhriin vaikuttaa siihen, miten tehokkaasti rikoksia pyritään selvittämään. Raiskauksen uhrien hienotunteinen kohteleminen on tärkeää paitsi hänen itsensä kannalta, myös rikosprosessin onnistumisen kannalta. Jos raiskauksen uhri kokee, että hänen rikosilmoitustaan ei oteta vakavasti tai että poliisi kohtelee häntä epäasiallisesti, uhri saattaa tulla siihen tulokseen, että hänen on parempi vetäytyä jutun tutkimisesta.

Yksi raiskauksen uhrin turvallisuuden tunnetta lisäävä seikka saattaa olla tukihenkilön käyttäminen. Tämän tutkimusaineiston perusteella uhrilla oli kuitenkin varsin harvoin mukanaan tukihenkilö kuulusteluissa.

Lisätietoja

Heini Kainulainen
tutkija, OTL
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
puh. 010 366 5378
e-mail: heini.kainulainen@om.fi

Kainulainen, Heini (2004). **Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa.** Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 212 & Tilastokeskus. Oikeus 2004:16.

Tutkimus on kokonaisuudessaan Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen www-sivuilla 16.12.2004 klo 10.00 <http://www.om.fi/optula/29091.htm>.

Julkaisun voi tilata
Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta puh. 010 366 5355
tai Tilastokeskuksesta puh. (09) 1734 2011

Liitetaulukko 1 Raiskausten käsitteleminen rikosprosessissa ennen seksuaalirikosuudistusta ja sen jälkeen

	1994–1998 (keskiarvo/vuosi)		1999–2003 (keskiarvo/vuosi)	
	N	%	N	%
Poliisille ilmoitetut rikokset	432		535	
Poliisin selvittämät rikokset	235		325	
Selvitysprosentti		54,5		60,7
Poliisin syyttäjälle ilmoittamat rikokset	167		292	
% poliisille ilmoitetuista rikoksista		38,8		54,6
% poliisin selvittämistä rikoksista		71,7		90,1
Poliisin luokittelemat ”ei-rikokset”	17		55	
% poliisille ilmoitetuista rikoksista		4,0		10,2
% poliisin selvittämistä rikoksista		9,4		23,5
	1995–1998 (keskiarvo/vuosi)		1999–2002 (keskiarvo/vuosi)	
	N	%	N	%
Syyttämättä jätetyt	59		116	
% poliisille ilmoitetuista rikoksista		13,2		22,0
% poliisin syyttäjälle ilmoittamista rikoksista		34,2		41,2
Syytetyt (päärikoksena)	52		82	
% poliisille ilmoitetuista rikoksista		11,6		15,5
% poliisin syyttäjälle ilmoittamasta rikoksista		30,1		29,1
Syytteiden hylkäämisprosentti		6,3		18,7
Tuomitut (päärikoksena)	48		65	
% poliisille ilmoitetuista rikoksista		10,8		12,4
% poliisin syyttäjälle ilmoittamista rikoksista		27,9		23,2

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista